

Proces s Miladou Horákovou a spol. – historické a právne aspekty

Čentěš, J.*

ČENTĚŠ, J.: Proces s Miladou Horákovou a spol. – historické a právne aspekty. Právny obzor, 108, 2025, č. 6, s. 543 – 559. <https://doi.org/10.31577/pravnyobzor.2025.6.03>

The Trial of Milada Horáková and Others – Historical and Legal Aspects. The article examines the criminal proceedings brought against Milada Horáková and others, which represent one of the most significant political trials conducted by the totalitarian regime in Czechoslovakia against its political opponents based on fabricated charges. It characterizes various aspects of the political trial, including serious violations of the defendants' rights and the absence of justice. The article concludes with the opinion that drawing parallels between political trials during the totalitarian and criminal proceedings conducted after 1989 is inappropriate and unrealistic.

Key words: totalitarian regime, trial, defendant, State Security, State Prosecutor's Office, State Court, Supreme Court, right to a fair trial, right to life

Úvod

Trestné konanie proti Milade Horákovovej¹ a ďalším dvanástim obžalovaným spoločníkom (ďalej len Milada Horáková a spol.) patrí k najznámejším príkladom vykonštruovaných politických procesov, ktoré totalitný režim viedol proti svojim (reálnym či domnelým) oponentom. Symbolizuje koordinovaný postup **polície (Štátna bezpečnosť – ŠtB) a justície (Štátna prokuratúra a Štátny súd)**, pod politickým vedením **Komunistickej strany Československa** (ďalej len „Komunistická strana“), ktorý sa uplatnil aj v ďalších obdobných politických procesoch v období totality (neslobody), najmä v rokoch 1948 – 1954. Ich tvorcovia používali provokácie, fyzické a psychické násilie, vynútené priznania a vymyslené konštrukcie.²

V tomto článku sa zaoberáme viacerými aspektmi politického procesu zahŕňajúcimi *umelo vykonštruované obvinenia, závažné porušenia práv obvinených a absenciu spravodlivosti*. Kladieme si otázku, *či existujú paralely medzi politickými procesmi počas totalitného obdobia a trestnými konaniami vedenými po roku 1989?* a zaujímame k nej svoj názor. Táto téma má nielen historický a právny rozmer, ale aj spoločenský presah, keďže odkaz procesu s Miladou Horákovou a spol. rezonuje v diskusiách o spravodlivosti a zneužívaní práva.

* Prof. JUDr. Jozef Čentěš, DrSc., vedúci Katedry trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Právnická fakulta UK, Bratislava.

¹ JUDr. Milada Horáková bola právnička a politička, aktívna v oblasti sociálnej starostlivosti a zabezpečenia. Počas druhej svetovej vojny bola nacistickým súdom odsúdená za činnosť v Ženskej Národnej rade na osem rokov väzenia, z ktorého bola prepustená v roku 1945. Dňa 27. 9. 1949 bola uväznená a vyšetrovaná ŠtB. V nasledujúcom zinscenovanom politickom procese bola odsúdená na trest smrti a dňa 27. 6. 1950 popravená.

² KAPLAN, K. *Největší politický proces M. HORÁKOVÁ a spol.* Edice knihy Dokumenty, svazek 5. Praha : Doplněk, 1996, s. 104.

1. Závažné porušenia práv v procese s Miladou Horákovou a spol.

Trestné konanie vedené proti Milade Horákovovej a spol. predstavovalo vykonštruovaný politický proces, v ktorom došlo k **závažnému porušeniu práva na spravodlivý proces a najmä práva na život**. Porušenie práv obvinených je dôsledkom podstaty totalitného (neslobodného) režimu, ktorý znemožňuje skutočnú (reálnu) nezávislosť súdnej moci, od moci politickej a výkonnej a dodržiavanie základných práv a slobôd jednotlivca.

Podľa Zdeňka Kühna sa prakticky po celú dobu trvania komunistického režimu skrývali za právnu úpravou justície dve základné motivácie: jednak snaha o **totalnú kontrolu justície** ako dôležitej zložky presadzovania štátnej moci a jednak **úsilie o implementáciu niektorých idealistických a utopistických ideálov komunistickej ideológie** (rovnostárstvo, postupné „odumieranie“ práva a jeho aktérov a pod.).³ Podľa Milovana Djilasa „komunistický štát nikdy nemôže byť právnym štátom, štátom, v ktorom by bolo súdnictvo nezávislé od výkonnej moci a v ktorom by panovala úcta k zákonu. Celý komunistický systém sa vzpiera takémuto štátu. Aj keby komunistickí vodcovia chceli vytvoriť právny štát, nemohli by to urobiť bez toho, aby ohrozili svoju totalitnú vládu. Nezávislé súdnictvo a dodržiavanie zákonov by nevyhnutne muselo dovoliť opozícii voľne sa prejaviť.“⁴ Podľa Rogera Scrutona „komunisti rozbíjajú právo, aj keď to je omnoho ťažšie rozoznať, a ešte ťažšie napraviť. Komunisti zákon nenávidia jednak preto, že obmedzuje ich moc, a jednak preto, že ich núti, aby sa z neho sami zodpovedali. Zároveň však túžia po legitimitate a po všetkom, čo ju prepožičiava (...). Zákon prepožičiava legitimitu a tiež ospravedlňuje. Je perfektným prevlekom tyranie a obľúbenou výhovorkou pre tých, ktorí sú obviňovaní, že ho vynucujú.“⁵ Podľa Václava Havla pravdepodobne najhorším dedičstvom komunistického práva nie sú ani tak prípadné zákonné rezidua, ale strata širšej zodpovednosti a pokles mravov. A to všetko v miere nezrovnateľne väčšej, než aké stáli pri základoch samotného komunistického prevratu po 2. svetovej vojne.⁶

V politických procesoch vedených v totalitnom režime nemôžeme hovoriť o práve založenom na ideji právneho štátu a liberálnej demokracie. Uvedené tvrdenie vo vzťahu k trestnému konaniu vedenému proti Milade Horákovovej a spol. priblížime vo vzťahu k predsúdному konaniu a súdному konaniu.

Predsúdne konanie vykonávala ŠtB za **priamej účasti sovietskych poradcov** (Lichačev a Makarov)⁷, ktorí určovali smer vyšetrovania a dohliadali na „správnosť“ výpo-

³ KÜHN, Z. Socialistická justice. In BOBEK, M., MOLEK, P., ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno : Univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 822 a nasl..

⁴ DJILAS, M. *Nová třída: kritika soudobého komunismu*. František BREGHA (prekladateľ), Zdeněk SUDA (prekladateľ). Europa. Praha : Academia, 2019, s. 62.

⁵ SCRUTON, R. Obnovení práva. Prednáška konaná dne 9. ledna 1990 v Justičním paláci v Brně. Malé tisky, s. 6.

⁶ HAVEL, V. In BOBEK, M., MOLEK, P., ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno : Univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 5.

⁷ HLAVÁČEK, P. Milada Horáková byla obětí sovětsko-ruského imperialismu a komunistických vlastizrádců. In *Forum24*, 27. 06. 2020 [online]. [cit. 20.05.2025]. Dostupné na: <https://www.forum24.cz/>

vedí. Obvinení boli počas výsluchov vystavení **fyzickému aj psychickému mučeniu vrátane spánkovej deprivácie a nátlaku** na to, aby sa naspamäť naučili odpovede na vopred položené otázky. Historik Jan Adamec zdokumentoval, že *neexistovali žiadne iné dôkazy okrem vynútených priznaní* – aj preto vyšetrovatelia pristúpili k takým brutálnym metódam výsluchu.⁸ Priznanie obvinených (prípadne usvedčenie zmanipulovanými svedkami), bolo vnímané ako koruna dôkazov, základom dokazovania ako takého, bez potreby riadneho zisťovania skutkového stavu prípadu (trestnej veci) a naplnenia znakov skutkovej podstaty trestného činu. O vplyve ŠtB svedčí tiež fakt, že prokurátori (pôvodne) v predsúdnom konaní vôbec nemohli vypočúvať obvinených, neskôr len za prítomnosti príslušníkov ŠtB⁹ (naopak to neplatilo). Navyše, obvinení boli nezákonne uväznení na základe rozhodnutia ŠtB.¹⁰

V obžalobe Milada Horáková a spol. čelili vykonštruovanému obvineniu z „vedenia záškodníckeho sprisahania proti republike (velezrady a vyzvedačstva)“.¹¹ Samotná skupina obžalovaných bola umelo zostavená z osôb, ktoré sa vzájomne ani nepoznali¹², a bez vzájomnej koordinácie ich „trestnej“ činnosti. Cieľom bolo demonštrovať existenciu nepriateľov štátu s napojením na zahraničie – do čela „sprisahania“ bola postavená Milada Horáková, ktorá udržiavala kontakty s československým exilom, ktorý bol v politickej opozícii voči Komunistickej strane.

V rámci prípravy hlavného pojednávania ministerstvo spravodlivosti (najmä námestník ministra spravodlivosti Karel Klos) v súčinnosti s bezpečnostnou komisiou pri Ústrednom výbore Komunistickej strany (ďalej len „bezpečnostná komisia“)¹³ rozhodli o výbere členov senátu, prokurátorov a obhajcov a tiež organizovalo niekoľko spoločných porád za účasti všetkých členov senátu, intervenujúcich prokurátorov a príslušníkov ŠtB, ktorí prípad realizovali.¹⁴

Hlavné pojednávanie (31. máj – 8. jún 1950) prebiehalo pred Štátnym súdom v Prahe ako divadelné predstavenie, kde tresty boli schválené pred samotným procesom mimosúdnyimi orgánmi.¹⁵ Senát formálne viedol predseda Karel Trudák, ale skutočnú réžiu

milada-horakova-obet-sovetsko-ruskeho-imperialismu-a-komunistickych-vlastizradcu. Na jar 1950 boli nahradení inými sovietskymi poradcami.

⁸ KÉZROVÁ, E. Jiné důkazy než přiznání naučená nazpaměť nebyly. Proto Miladu Horákovou a další mučili. In *Plus (Český rozhlas)*, 22. 06. 2020 [online]. [cit. 20.05.2025]. Dostupné na: <https://plus.rozhlas.cz/jine-dokazy-nez-priznani-naucena-nazpamet-nebyly-proto-miladu-horakovou-a-dalsi-8233131>

⁹ Bližšie pozri rozsudok Mestského súdu v Prahe z 01. 11. 2007, sp. zn. 43T 19/2007.

¹⁰ Rozsudok Najvyššieho súdu z 30. 07. 1968, sp. zn. PERZ 56/68.

¹¹ Obžaloba štátneho prokurátora z 22. 05. 1950, sp. zn. Pst 774/50 (doručená Štátnemu súdu dňa 27. 05. 1950).

¹² Rozsudok Najvyššieho súdu z 30. 07. 1968, sp. zn. PERZ 56/68.

¹³ Tamže ako poznámka č. 2, s. 131 a 139. Bezpečnostnú komisiu (pôvodne) tvorili generálny tajomník Komunistickej strany (Rudolf Slánský), minister vnútra (Václav Nosek), námestník ministra vnútra (Josef Pavel), veliteľ ŠtB (Jindřich Veselý) a vedúci bezpečnostného oddelenia Komunistickej strany (Karel Šváb). Neskôr bola doplnená o ministra spravodlivosti (Alexej Čepička) a námestníka ministra obrany (Bedřich Reicin).

¹⁴ Rozsudok Mestského súdu v Prahe z 01. 11. 2007, sp. zn. 43T 19/2007. Bezpečnostná komisia určovala najmä politickú líniu procesu, zabezpečovala konečnú redakciu obžaloby a schválila postup prípravy verejného procesu a prejednávala trestné veci ešte pred rozhodnutím Štátného súdu.

¹⁵ Rozsudok Mestského súdu v Prahe z 01. 11. 2007, sp. zn. 43T 19/2007.

mali v rukách prokurátori na čele s Josefom Urválkom a ŠtB.¹⁶ Obhajoba nemala šancu na úspech – obžalovaným boli pridelení obhajcovia, ktorí však v atmosfére zastrašovania a predpojatosti súdu v zásade nedokázali – s výnimkou Miloša Čerovského (kladenie otázok a záverečná reč, ktorá bola dvakrát prerušená predsedom senátu)¹⁷ – účinne obhajovať svojich klientov (obžalovaných). Milada Horáková sa aj napriek zmanipulovanému procesu snažila brániť a odmietala sa mechanicky podriaďovať naučeným odpovediam. Uvedené tvrdenie podporujeme jej vyjadrením, že z činov, ku ktorým sa doznala (priznala), sa cíti byť vinná v zmysle súčasných (vtedajších – pozn. autora) právnych predpisov a úplne nerezignovala na svoju obhajobu.

Totalitný režim zneužil spoločenské mechanizmy na ovplyvnenie súdu. Proces spravádzala **masívna propagandistická kampaň**, aká dovtedy nemala obdobu. Štátom kontrolované médiá (rozhlas, tlač) prinášali každovečerné „spravodajstvo“ z pojednávania, prísne cenzurované v súlade s potrebami režimu. Komunistická moc cielene podnecovala nenávisť verejnosti: podnikové kolektívy, spolky, ba dokonca aj **žiaci škôl** boli motivovaní (či priamo organizovaní) na písane rezolúcií, v ktorých žiadali pre obvinených čo najprísnejšie tresty. Výsledkom bolo viac než 6 000 takýchto „hlasov ľudu“, z ktorých mnohé explicitne volali po treste smrti pre Miladu Horákovú a spol.¹⁸ Ako výstižne poznamenal historik Karel Kaplan, proces bol zinscenovaný ako „veľkolepá divadelná tragédia“ s hlavným cieľom dosiahnuť politický účinok a zastrašiť obyvateľstvo. Verejné pohoršenie a dopyt po prísnych trestoch mali vytvoriť zdanie legitímnosti hlavného pojednávania.¹⁹

V takejto atmosfére súdny verdikt (rozsudok) mal byť už len naplnením „vôle ľudu“. V skutočnosti išlo o **justičné vraždy** zinscenované mocenským aparátom Komunistickej strany. Dňa 8. júna 1950 vyniesol senát Štátneho súdu v Prahe rozsudok²⁰, ktorým bol uložený trest smrti²¹ a tiež prísne tresty odňatia slobody²². Podané odvolania štyroch obžalovaných (odsúdených na trest smrti) boli zamietnuté uznesením Najvyššieho súdu,

¹⁶ Horáková Milada, rozená Králová – Ústav pro studium totalitních režimů. In *Ústav pro studium totalitních režimů*, 29. 12. 2011 [online]. [cit. 20. 05. 2025]. Dostupné na: <https://www.ustrcr.cz/uvod/skupinavyzkumu/horakova-milada-25-1-1901/>.

¹⁷ VOREL, J., ŠIMÁNKOVÁ A., BABKA, L. a kol. *Československá justice 1948 – 1953 v dokumentech*. Díl I. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu v dokumentech. Praha 2003. s. 181 a nasl.; JUDr. Miloš Čerovský kládol „nevhodné“ otázky a predniesol neschválenú záverečnú reč. Bližšie pozri: Proces H – díl 8/10 „Den osmý“. In: Česká televize, 2009 [online]. [cit. 20. 05. 2025]. Dostupné na: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10153697395-proces-h/207562268640008/>.

¹⁸ FORMÁNKOVÁ, P., KOURA, P. Žádáme trest smrti! Propagandistická kampaň provázající proces s Miladou Horákovou a spol. – historická studie a edice dokumentů. In *Ústav pro studium totalitních režimů*, 2008 [online]. [cit. 20. 05. 2025]. Dostupné na: <https://www.ustrcr.cz/wp-content/uploads/2017/10/Zadame-trest-smrti-1.pdf>; Formánková, P. Vypořádali jsme se s Horákovou, vypořádáme se i s americkým brokem! Kampaň provázající proces s JUDr. Miladou Horákovou. Paměť a dějiny 2007, č. 1, s. 20 – 41.

¹⁹ Tamže ako pozn. č. 2, s. 131 a nasl. Totalitný režim ideologicky využil odsúdenie tiež vydaním upravených publikácií po skončení procesu.

²⁰ Rozsudok Štátneho súdu v Prahe z 08. 06. 1950, sp. zn. ORI/VII 65/50.

²¹ Tresty smrti – Milade Horákovovej, Závishi Kalandrovi, Oldřichovi Peclovi a Janovi Buchalovi.

²² Tresty doživotia – Josefovi Nestávalovi, Jiřímu Hejdovi, Františkovi Přeučilovi a Antónii Kleinerovej, či iné dlhoročné tresty odňatia slobody – Bedřichovi Hostičkovi 28 rokov, Zdenkovi Peškovi 25 rokov, Jiřímu Křížkovi 22 rokov, Františke Zemínovej 20 rokov a Vojtechovi Dundrovi 15 rokov.

dňa 24. júna 1950.²³ Prezident Klement Gottwald následne 26. júna 1950 nevyhovel žiadostiam o udelenie milosti. Popravy štyroch odsúdených boli vykonané 27. júna 1950.

2. Charakteristika procesu s Miladou Horákovou a spol.

Trestné konanie vedené proti Milade Horákovj a spol. bolo modelovým príkladom politicky vykonštruovaného procesu podľa **vzoru sovietskych monsterprocesov** vedených v mene komunistickej ideológie, ktoré porušovali základné zásady trestného práva hmotného aj procesného. Proces bol demonštráciou moci, nie uplatnením spravodlivosti. Slúžil na vyvolanie strachu a legitimizovanie činov totalitného režimu, vytvorením verejného divadla s „nepriateľmi štátu“ (skutočnými alebo domnelými opoňentmi režimu).²⁴

V tomto procese sme identifikovali najmä nasledujúce nezákonné postupy:

i) Pôsobenie sovietskych poradcov

Proces s Miladou Horákovou a spol. bol prvým z politických procesov, na ktorom sa aktívne podieľali **sovietski poradcovia**. Ich rukopis („výrobná technológia“) sa zreteľne prejavil v celej konštrukcii procesu (napr. zavedením nepretržitých výsluchov, konfrontácií vypočúvaných s inými („spracovanými“) osobami, otázkovými protokolmi a spôsobmi ich spracovania).²⁵ Hlavné úsilie pri výsluchoch sa zameralo na to, aby sa každý obvinený priznal k trestným činom, ktoré nespáchal, priznanie sa naučil naspamäť a zopakoval na hlavnom pojednávaní s tým, že priznanie je rozhodujúcim (usvedčujúcim) dôkazom o protištátnej („velezradnej“) trestnej činnosti.

Sovietski poradcovia sa okrem šetrenia proti podozrivým zúčastňovali výsluchov osôb z nekomunistického tábora, ktorí boli skôr uväznení pre domnelú protištátnu činnosť, ktorých zatýkanie ďalej pokračovalo. Predovšetkým na týchto osobách boli najskôr uplatnené metódy zavádzané do československej bezpečnosti poradcami.²⁶ Poradcovia sa stali spolutvorcami politického procesu, fakticky rozhodujúcimi činiteľmi bezpečnostného aparátu, ktorých postavenie v ňom *per se* bolo v rozpore so vtedajšími zákonmi. Uvedenú skutočnosť vnímame ako **porušenie princípu štátnej suverenity** Československa, pretože cudzia moc zasahovala nezákonne do procesov, pomáhala nastoleniu totalitnej moci a odstráneniu demokratického systému (pôvodne) suverénneho štátu.

ii) Absencia riadneho a nestranného vyšetrovania

Trestné konanie bolo **ovládané politickou mocou**. Rozhodnutie o tom, kto bude obvinený, sa realizovalo na základe záverov Komunistickej strany. Pod usmernením bezpečnostnej komisie a sovietskych poradcov zostavila ŠtB umelo vykonštruovanú trestnú

²³ Uznesenie Najvyššieho súdu z 24. 06. 1950, sp. zn. To 463/50. Odvolanie pôvodne podal aj štátny prokurátor, ktoré pred rozhodnutím Najvyššieho súdu vzal späť.

²⁴ KINČOK, B. *Politické procesy na Slovensku v rokoch 1948 – 1954*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2019, s. 18.

²⁵ Tamže ako pozn. č. 2, s. 6.

²⁶ Primerane pozri FIALA, J. *Úloha sovětských poradců v čs. bezpečnosti při přípravě a provedení politických procesů v letech 1949 – 1954 (1968)*. SUA f. ÚV KSČ, Pillerova komise, k. 6. Informace č. 34 (Komise ÚV KSČ pro dokončení stranické rehabilitace). In tamže ako pozn. č. 17, s. 299 a nasl.

činnosť. Vyšetrovanie predstavovalo jednosmerne zameraný postup ŠtB (bez skúmania alternatívnych vyšetrovacích verzii a overovania faktov), v rámci ktorého všetky výpovede mali smerovať k naplneniu vopred určeného obvinenia. Predsúdne konanie (prípravné vyšetrovanie) **neviedol** (v zmysle vtedy účinných právnych predpisov) **vyšetrujúci sudca**, ale **ŠtB (bez zákonného podkladu)**.²⁷

Justičná kontrola (dozor) nad vyšetrovaním vedeným ŠtB neexistovala, čo jej umožnilo používanie nezákonných vyšetrovacích metód (fyzické a/alebo psychické násilie) voči uväzneným a ďalším foriém ovplyvňovania rozhodnutí Štátnej prokuratúry a Štátneho súdu. Prokurátor sa s trestnou vecou (predbežnými protokolmi) oboznamoval až po skončení vyšetrovania, po podaní trestného oznámenia. V trestných veciach, kde bolo zamýšľaný verejný proces, sa prokurátor oboznamoval s predbežnými protokolmi v čase spracovania trestného oznámenia (tu od 2. mája 1950²⁸ a trestné oznámenie bolo doručené 22. mája 1950 Štátnej prokuratúre). Dozor prokurátora nad vyšetrovaním vykonávaným vyšetrovateľmi ŠtB sa začal vykonávať veľmi neskoro až v druhej polovici roka 1953. Fakticky však až koncom roka 1954.²⁹

V tomto zmysle vnímame postavenie ŠtB ako neobmedzeného vládcu nad predsúdny konaním, viazaným len pokynmi totalitnej moci (bezpečnostná komisia a výkonná moc, najmä Ministerstvo spravodlivosti). K tomuto postaveniu prispelo aj to, že prokurátori Štátnej prokuratúry (rovnako sudcovia Štátneho súdu) akceptovali používané metódy ŠtB pri vyšetrovaní, ktoré bolo v rozpore s Trestným poriadkom, prípadne aj inými právnymi predpismi.³⁰ Kritika násilia používaného ŠtB bola len výnimočná a nebola tolerovaná.³¹ Takýmito postupmi ŠtB bola porušená akákoľvek zákonnosť a objektivnosť vyšetrovania.

iii) Použitie fyzického a psychického nátlaku

Vyšetrovanie obvinených prebiehalo pod nátlakom ŠtB, ktorého cieľom nebolo zistiť pravdu, ale **vynútiť priznanie** k umelo vykonštruovaným obvineniam, ktoré boli vopred určené totalitnou mocou, bez reálneho naplnenia skutkovej podstaty trestného činu. Obvinení boli dlhodobo izolovaní, spali len niekoľko hodín denne, podstupovali desiatky hodín výsluchov denne, boli vystavení psychickému nátlaku, nezriedka voči nim bolo použité fyzické násilie. Nedá sa jasne stanoviť hranica medzi fyzickým a psychickým mučením, fyzické týranie bolo rafinovane prekombinované s psychickým.³²

iv) Zmanipulovaný priebeh procesu

Súdne konanie bolo verejné len formálne – v skutočnosti išlo o **politickým režimom zmanipulovaný proces**. Celý priebeh procesu – vrátane scenára výpovedí, otázok a po-

²⁷ Rozsudok Najvyššieho súdu z 30. 07. 1968, sp. zn. PERZ 56/68. Pozri § 75 zákona č. 319/1948 Sb. a nadväzujúci § 93 ods. 1 zákona č. 119/1873 r. z., ktorým sa uvádza Trestný poriadok.

²⁸ Rozsudok Mestského súdu v Prahe z 01. 11. 2007, sp. zn. 43T 19/2007.

²⁹ Tamže ako pozn. č. 17, s. 187.

³⁰ GRĚVNOVÁ, P., GRĚVNA, T. Trestní právo procesní. In BOBEK, M., MOLEK, P., ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno : Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 585.

³¹ Takáto kritika viedla k disciplinárnemu konaniu prokurátora Štátnej prokuratúry JUDr. Stanislava Jůnu a jeho prepusteniu z funkcie prokurátora. Tamže ako pozn. č. 17, s. 179.

³² LAGOVÁ, V. a kol. *Smrť za mrežami*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2006, s. 011 a nasl.

radia vystúpení³³ – bol predpripravený na spoločných poradách organizovaných ministerstvom spravodlivosti (spravidla námestníkom spravodlivosti Karlom Klosom). V tomto procese sa objavila novinka – priame „telefonické spojenie“ príslušníkov ŠtB (ktorí proces počúvali mimo pojednávacej miestnosti) na predsedu senátu a prokurátorov (telefónne aparáty boli dostupné týmto osobám priamo v pojednávacej miestnosti), ktorí hlavné pojednávanie sledovali a okamžite ich upozorňovali na nedodržanie scenára, na nevhodný smer výsluchu a pod.³⁴

v) Nerešpektovanie prezumpcie neviný (kabinetná justícia)

Prezumpcia neviný bola **eliminovaná**, pretože o vine a treste obžalovaných bolo rozhodnuté ešte pred začiatkom hlavného pojednávania mimosúdnyimi orgánmi³⁵ (**kabinetná justícia**). Vtedajší právny poriadok najmä zákon č. 232/1948 Sb. o zriadení Štátneho súdu a Štátnej prokuratúry, súdy prakticky deklasoval na výkonný orgán Komunistickej strany, ministerstva vnútra, ministerstva spravodlivosti a ŠtB.³⁶

Po podaní obžaloby boli na Štátnom súde pravidelne organizované tzv. predporady, na ktorých sa od roku 1950 zúčastňovali okrem prokurátorov Štátnej prokuratúry a predsedu Štátneho súdu aj celý senát a zástupca ŠtB, z ktorých sa vyvinul tzv. proces v kocke.³⁷ Prokurátori v podstate viedli proces ako **inkvizítori**, konštruovali výpovede obžalovaných a vopred ich usvedčili z viny. Návrhy prokurátorov prednesené na hlavnom pojednávaní boli zásadne považované ako záväzné v zmysle vyjadrenia prezidenta (predsedu) Štátneho súdu Huga Richtera, ktorý uviedol „*Prokuratúra je o veci lepšie informovaná, vie viac než je obsiahnuté v spise, a preto vecný záujem žiada stály kontakt oboch zložiek a iniciatívu sudcov v tomto smere.*“³⁸ Obdobne predseda Najvyššieho súdu Igor Daxner uviedol „*U Štátneho súdu a Štátnej prokuratúry je nutné týždenne konať porady, na ktorých budú jednotlivé veci prejednané po stránke politickej a odbornej a predovšetkým prejednané ako kvalifikácia, tak aj výška trestu.*“³⁹

Prokurátori a sudcovia boli do značnej miery postavení pred hotovú vec a ich úlohou bolo len „zohrať“ proces.⁴⁰ V tejto situácii Štátny súd nepripustil dôkazy, ktoré by mohli svedčiť v prospech obžalovaných. Cieľom tohto nezákonného postupu bola **fyzická lik-**

³³ Rozsudok Mestského súdu v Prahe z 01. 11. 2007, sp. zn. 43T 19/2007.

³⁴ Tamže ako poznámka č. 2, s. 7.

³⁵ Rozsudok Mestského súdu v Prahe z 01. 11. 2007, sp. zn. 43T 19/2007.

³⁶ FABŠIČOVÁ, M., VALIŠ, Z. Státní prokuratura a Státní soud v dokumentech. Tamže ako poznámka č. 17, s. 15. Podľa zmienených autorov týmto zákonom bolo v rokoch 1948 – 1952 za „trestné činy“ politickej povahy odsúdených takmer 27 000 osôb.

³⁷ LETZ, R. Státny súd a jeho činnosť v rokoch 1948 – 1952. In *Acta historica neosoliensia*, 17, 2014, s. 109. V procese s Miladou Horákovou a spol. po skončení pojednávacieho dňa na Štátnom súde prebiehali každodenné porady (vždy o 19.00 hod.), organizované spravidla námestníkom ministra spravodlivosti JUDr. Karlom Klosom, za účasti členov senátu, intervenujúcich prokurátorov, predsedu Štátneho súdu, Štátneho prokurátora a vedenia ŠtB, kde sa analyzoval priebeh hlavného pojednávania a stanovil sa priebeh dokazovania na ďalší deň.

³⁸ Tamže ako pozn. č. 17, s. 187.

³⁹ Tamže ako pozn. č. 17, s. 88.

⁴⁰ LATA, J. Prokuratura. In BOBEK, M., MOLEK, P., ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno : Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 852.

vidácia obžalovaných (politických oponentov režimu), či uloženie dlhodobých trestov odňatia slobody. Uložené tresty smrti (aj ďalšie tresty) neboli aktom právnym, čoho si predstavitelia bezpečnostných a justičných orgánov boli vedomí.⁴¹

vi) **Nedodržanie práva na obhajobu**

Obhajcovia boli pridelení *ex offio* až pred začatím hlavného pojednávania. Z uvedeného vyvodzujeme, že počas väzby ŠtB (v predsúdnom konaní), obžalovaní (napr. v prípade obžalovanej Milady Horákovéj od 27. septembra 1949 do 27. mája 1950) neboli zastúpení obhajcami. Išlo o výrazný zásah do práva na obhajobu obžalovaných, ktorí nemali možnosť konzultovať obvinenia s obhajcami a zaujímať k nim vlastné vyjadrenie.

V procese bola obžalovaným znemožnená možnosť zvoliť si obhajcu, obhajcovia boli väčšinou pasívni (s výnimkou Miloša Čeřovského), rezignovali na riadne obhajovanie svojich klientov (obžalovaných) na hlavnom pojednávaní. Uvedená skutočnosť je zjavná zo záverečných rečí na hlavnom pojednávaní konanom 8. júna 1950.⁴² Porušenie práva na obhajobu spočívalo tiež v tom, že Štátny súd sa v rozsudku nevysporiadal s obhajobou v celkovej šírke tak, ako bola jednotlivými obžalovanými uplatnená, pričom **konštatoval priznanie aj tých okolností, ktoré obžalovaní vôbec nepriznávali alebo im vo svojej obhajobe dávali podstatne iný zmysel.**⁴³

Podľa odbornej literatúry bránila uplatneniu všetkých zložiek obhajoby nielen politická klíma, ale aj chápanie obvineného najmä ako dôkazného prostriedku a obhajcu ako pomocníka súdu pri zisťovaní materiálnej pravdy. Najmä v konaniach pred Štátnym súdom sa predpokladalo, že obhajca bude skôr napomáhať k usvedčeniu páchatel'a, než obžalovaného obhajovať. Bolo považované za **neprípustné, aby advokáti** (obhajcovia) **spochybňovali kvalitu práce ŠtB.**⁴⁴

vii) **Porušenie kontradiktórnosti konania**

Obžalovaným nebolo umožnené konzultovať ich trestné konanie v plnom rozsahu. Príprava na vypočúvanie bola fakticky vylúčená, napr. nemali prístup k vyšetrovaciemu spisu a o podstate obvinenia (skutkoch kladených im za vinu) sa dozvedeli až vtedy, keď im sudca prečítal obžalobu (tu 27. mája 1950), aj to len vo vzťahu k rozsahu ich obvinenia a samotnú obžalobu neobdržali.⁴⁵ Na hlavnom pojednávaní sa vychádzalo z výpovedí obžalovaných z predsúdneho konania, ktoré boli vykonané bez prítomnosti obhajcov (nekontradiktórne). Štátny súd neakceptoval návrhy obžalovaných na vykonanie dôkazov, všetky zamietol a nepripustil tzv. krížové výsluchy.

viii) **Predpojatý súd a porušenie zásady nestrannosti**

Senát Štátného súdu konal podľa pokynov Komunistickej strany a výkonnej moci (najmä ministerstva spravodlivosti). Nestrannosť súdu bola vylúčená a proces ako celok

⁴¹ Rozsudok Mestského súdu v Prahe z 01. 11. 2007, sp. zn. 43T 19/2007.

⁴² Proces H – díl 8/10 „Den osmý“. In Česká televize, vyrobeno 2009 [online]. [cit. 10. 07. 2025]. Dostupné na: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10153697395-proces-h/207562268640008/>.

⁴³ Rozsudok Najvyššieho súdu z 30. 07. 1968, sp. zn. PERZ 56/68.

⁴⁴ GRÍVNOVÁ, P., GRÍVNA, T. Trestní právo procesní. In BOBEK, M., MOLEK, P., ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno : Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 597.

⁴⁵ Rozsudok Najvyššieho súdu z 30. 07. 1968, sp. zn. PERZ 56/68. Pozri § 30 ods. 3 zákona č. 232/1948 Sb.

porušoval základné princípy trestného konania – rovnosť zbraní, kontradiktórnosť, nezávislosť a nestrannosť súdu. V tomto zmysle vnímame **proces ako politický, ktorý sa materiálne neriadil zákonom, ale vôľou Komunistickej strany.**

Právne predpisy poskytovali v roku 1950 obžalovaným **opravné prostriedky**, ale v politických procesoch boli možnosti ich riadneho uplatnenia iba iluzórne. Proti rozsudku Štátneho súdu štyria obžalovaní (odsúdení na trest smrti) podali odvolania. Najvyšší súd odvolania uznesením (má 8 strán, z toho prezentovaný súdny názor je vyjadrený na 4 stranách) zamietol odvolania⁴⁶, čím potvrdil tresty smrti, ktoré boli expresne vykonané (27. júna 1950).

Neskorší vývoj potvrdil *nezákonnosť* trestného konania vedeného proti Milade Horákovovej. Koncom 60. rokov (počas tzv. pražskej jari) preskúmalo odsúdenie prezídium Najvyššieho súdu a rozsudkom **zrušilo odsudzujúci rozsudok Štátneho súdu a nadväzujúce uznesenie Najvyššieho súdu** s odôvodnením, že zákon bol v neprospech obvinených porušený, a prikázalo mestskému prokurátorovi v Prahe, aby vec v potrebnom rozsahu znovu prejednal a rozhodol.⁴⁷ V tomto období konajúce justičné orgány nepristúpili k súdnej rehabilitácii odsúdených, pretože konštatovali, že odsúdení určitú trestnú činnosť spáchali. Úplná **súdna rehabilitácia** Milady Horákovovej a spol. sa tak zavŕšila až po páde komunistickeho (totalitného) režimu, pričom odsúdenie bolo definitívne zrušené a aj Milada Horáková bola očistená od všetkých obvinení. Demokratický štát tak umožnil *post mortem* naplnenie spravodlivosti, hoci pre obeť totalitného režimu prišla neskoro.

Totalitný režim (po dobu svojej existencie) nevyvodil dostatočnú (vo väčšine prípadov žiadnu) trestnoprávnu zodpovednosť osôb, ktoré sa podieľali na štyroch justičných vraždách a nepodmienečných trestoch odňatia slobody (s výnimkou Juraja Viesku a niektorých príslušníkov ŠtB, ktorí boli odsúdení za nezákonné vedenie vyšetrovania aj v iných politických procesoch). Ďalšie zodpovedné osoby boli odmenené funkciami v justičných inštitúciách, napr. Josef Urválek bol vymenovaný do funkcie predsedu Najvyššieho súdu, ktorú vykonával v rokoch 1953 – 1963. Následne bol „sankcionovaný“ uvoľnením z tejto funkcie a ustanovením (preradením) do funkcie vedúceho prokurátora v Kriminologickom ústave pri Generálnej prokuratúre. Preradením na nižšiu funkciu bolo pristupované voči niektorým prokurátorom a sudcom, a to bez vyvedenia trestnoprávnej zodpovednosti, napriek rozhodnutiu Najvyššieho súdu, ktorý konštatoval zásadné porušenie práv a slobôd v politických procesoch (tu v roku 1968). Nevyvedenie trestnoprávnej zodpovednosti voči osobám zodpovedným za zneužitie justície v období neslobody (najmä v rokoch 1949 – 1954) je dôsledkom podstaty totalitného režimu, ktorý uplatňuje princípy presadenia jeho politickej moci, zameranej na odstránenie oponentov.

Po roku 1989 boli obvinené osoby, ktoré mali byť zodpovedné za zneužitia justície v procese s Miladou Horákovou a spol. Odsúdená bola len prokurátorka Ludmila Polednová (rodným priezviskom Brožová) v roku 2008 za zločin vraždy prostej, ako priama účastníčka podľa § 136 zákona č. 117/1852 r. z., na trest odňatia slobody v trvaní šiestich

⁴⁶ Uznesenie Najvyššieho súdu z 24. 06. 1950, sp. zn. To 463/50.

⁴⁷ Rozsudok Najvyššieho súdu z 30. 07. 1968, sp. zn. PERZ 56/68. Najvyšší súd konal na podklade sťažnosti pre porušenie zákona, ktorú podal predseda Najvyššieho súdu dňa 22. 07. 1968, sp. zn. 1 Tp 669/68.

rokov.⁴⁸ Na základe sťažnosti odsúdenej Ludmily Polednovej (namietala porušenie práv v jej trestnom stíhaní) sa vecou zaoberal Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len EŠLP), ktorý rozhodol, že Dohovor ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len Dohovor) **nemôže poskytnúť ochranu likvidovania politických oponentov prostredníctvom trestov smrti ukladaných v konaní, ktoré zjavne porušuje právo na spravodlivý proces a najmä právo na život** (sťažnosť jednomyselne odmietol pre zjavnú neopodstatnenosť).⁴⁹

3. Možnosť domáhať sa ochrany základných práv a slobôd na medzinárodnej úrovni

V čase procesu s Miladou Horákovou a spol. členské štáty Rady Európy prijali Dohovor, ktorý bol podpísaný v novembri 1950 (do platnosti vstúpil v roku 1953) a prvé sťažnosti jednotlivcov, v ktorých bolo namietanie práv garantovaných Dohovorom, boli posudzované v druhej polovici 50. rokov. Československo **nepatrilo medzi členské štáty Rady Európy**, pretože členstvo v Rade Európy bolo (a je) podmienené podpisom a ratifikáciou Dohovoru⁵⁰, čo počas doby trvania totalitného režimu neprichádzalo do úvahy. Z tohto dôvodu sa na Československo nevzťahovala pôsobnosť Dohovoru. Zakladajúce členské štáty Rady Európy vytvorili medzinárodnoprávny systém ochrany ľudských práv a základných slobôd, ale nie všetky spočiatku súhlasili s tým, aby ich občania mohli hneď žalovať štát na medzinárodnej úrovni.⁵¹ Toto sa však týkalo len členských krajín, pretože cez „železnú oponu“ sa **štrasburský súdny mechanizmus nedostal**. Komunistické štáty východnej Európy ostali mimo tohto systému až do pádu ich totalitných režimov.

Na **globálnej úrovni** v roku 1950 neexistoval mechanizmus, ktorý by **jednotlivcovi** garantoval nezávislé prešetrenie jeho sťažnosti proti vlastnému štátu. **Charta OSN** (1945) síce členské štáty (vrátane Československa) zaväzovala *podporovať univerzálne dodržiavanie ľudských práv*, avšak išlo skôr o politický záväzok bez priameho nástroja vynútenia. **Komisia OSN pre ľudské práva** sa v povojnových rokoch sústredila najmä na kodifikáciu práv (prípravu medzinárodných paktov) a na monitorovanie všeobecnej situácie, **nie na riešenie individuálnych prípadov**. Jednotlivec nemal možnosť podať oficiálnu „žalobu“ na OSN; maximálne mohol napísať list alebo prosbu, no OSN nema-

⁴⁸ Rozsudok Vrchného súdu v Prahe z 09. 09. 2008, sp. zn. 7 To 78/2008. Uvedený rozsudok bol preskúmaný Najvyšším súdom ČR uznesenie z 19. 03. 2009, sp. zn. 7 Tdo 47/2009 a uznesenie z 05. 03. 2009, sp. zn. 11 Td 5/2009, pričom ods. Ludmile Polednovej nebolo vyhovené. Rovnako sťažnosť Ludmile Polednovej bola uznesením Ústavného súdu ČR zo 16. 07. 2009, sp. zn. III.ÚS 1075/09 odmietnutá. Uznesenie Ústavného súdu ČR bolo akceptované rozsudkom EŠLP Polednová v. Česká republika z 21. 06.2011, vo veci č.2615/10. Ludmila Polednová vo veku 86 rokov nastúpila do výkonu trestu odňatia slobody, z ktorého bola po 1 roku a 9 mesiacoch prepustená na prezidentskú milosť.

⁴⁹ Polednová v. Česká republika z 21. 06. 2011, vo veci č.2615/10. Pozri tiež články 2 ods. 1 a 6 Dohovoru.

⁵⁰ Bližšie pozri Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Rím, 4. november 1950.

⁵¹ Bližšie pozri: MORAVCSIK, A. The Origins of Human Rights Regimes: Democratic Delegation in Postwar Europe. In *International Organization*, ročník 54, č. 2, Spring 2000, s. 217 – 252 [online]. [cit. 11. 07. 2025]. Dostupné na: <https://www.princeton.edu/~amoravcs/library/origins.pdf>.

la povinnosť sa tým zaoberať a komunistické štáty takéto zásahy kategoricky odmietali. **Prípadné opatrenia OSN boli možné len voči porazeným štátom z druhej svetovej vojny**, kde to výslovne umožňovali mierové zmluvy. Napríklad mierové zmluvy z roku 1947 s Maďarskom, Bulharskom či Rumunskom obsahovali články o dodržiavaní ľudských práv, a západné mocnosti sa pokúšali voči týmto štátom uplatniť zodpovednosť za porušovanie zmlúv (vrátane podávania podnetov na Medzinárodný súdny dvor). Dotknuté štáty však spoluprácu odmietli a OSN ostala fakticky bezmocná – v roku 1950 síce Valné zhromaždenie OSN požiadalo Medzinárodný súdny dvor o poradný posudok k otázke porušovania ľudskoprávných záväzkov týchto krajín, no išlo len o *nezáväzný* krok. **Československa sa pritom ani takýto mechanizmus netýkal**, keďže ako víťazná mocnosť nemalo mierovú zmluvu s ustanoveniami o ochrane práv. Neexistoval teda zmluvný podklad, na základe ktorého by OSN mohla posúdiť proces s Miladou Horákovou a spol. alebo obdobné politické procesy.

Medzinárodný súdny dvor fakticky mohol riešiť len medzinárodné spory predložené štátmi. Teoreticky mohol iný štát za Miladu Horákovú a spol. intervenovať (napr. žalovať Československo za poškodzovanie jej práv), avšak v praxi bol **zásah štátu na obranu cudzieho občana veľmi zriedkavý** a voči suverénnemu zaobchádzaniu štátu s vlastnými občanmi nemal vtedy oporu v zmluvnom práve. Navyše, vo vypätej atmosfére **studenej vojny** by Československo akúkoľvek takú aktivitu označilo za nepriateľskú propagandu. USA a západoeurópske krajiny síce **verejne protestovali proti vykonštruovaným politickým procesom**, no išlo len o diplomatický tlak a výzvy na zhovievavosť, ktoré totalitný štát ignoroval. Žiadna medzinárodná inštitúcia nevedela reálne zastaviť výkon trestu alebo zvrátiť rozsudok. Dokladá to aj fakt, že na záchranu Milady Horárovej apelovali významné osobnosti sveta i samotný generálny tajomník OSN Trygve Lie, no komunistická moc to ostentatívne ignorovala. **V roku 1950 boli ľudskoprávne záväzky podriadené štátnej suverenite**, najmä v totalitných (neslobodných) režimoch. Jednotlivcovi tak prakticky nemal právnou možnosť dovolania sa spravodlivosti mimo hraníc vlastného štátu.

4. Paralely s dneškom?

V súvislosti s politickými procesmi, ktoré prebehali počas totalitného obdobia (najmä v rokoch 1948 – 1954) sme si položili otázku: **Môže sa podobná justičná tragédia zopakovať aj dnes? Existujú paralely medzi politickými procesmi počas totalitného obdobia a trestnými konaniami vedenými u nás po roku 1989?** Pri bližšom skúmaní tieto paralely neobstoja a vnímame ich ako *mätúce, skratkovité a založené na nereálnych základoch*. Náš názor primárne vyplýva z rozdielu medzi totalitným štátom a demokratickým (právnym) štátom, ktorý je priepastný. **Totalitný štát** je neslobodný, založený na bezprávi a brutálnom zásahu do základných práv a slobôd, vrátane práva na súkromie, ktoré predstavuje nevyhnutnú podmienku zdravého vývoja ľudskej bytosti⁵² (jednotliv-

⁵² GÁBRIŠ, T. Posilňovanie roly štátu a verejného práva v Československu v rokoch 1948 – 1989. In BOBEK, M., MOLEK, P., ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dejín*

ca). **Demokratický a právny štát** je založený na demokratických pravidlách a reálnej ochrane (uplatnení) základných práv a slobôd jednotlivca.⁵³

Kľúčovým aspektom demokratického a právneho štátu je organizácia verejnej moci tak, že kompetencie, práva a povinnosti a zákonom ustanovené postupy orgánov štátu, ako aj právnických osôb a fyzických osôb vytvárajú nevyhnutný predpoklad **ústavnej rovnováhy**. Jej súčasťou je i systém del'by moci na zákonodarnú, výkonnú a súdnu, ktoré sú v parlamentnej demokracii autonómne a vzájomne prepojené len väzbami ústavnej kontroly a spolupráce.⁵⁴ Del'ba moci nezahŕňa len formálne rozdelenie na tieto moci, ktorým sa s ohľadom na obsah ústavy napokon ani nevyčerpávajú všetky ústavou zriadené štátne orgány, napr. postavenie Národnej banky Slovenska, Najvyššieho kontrolného úradu Slovenskej republiky, prokuratúry, verejného ochrancu práv. Podstatou tejto del'by je **rozdelenie jednotlivých právomocí v rámci ústavného systému medzi viac orgánov štátu, za súčasnej existencie účinných nástrojov, ktoré prostredníctvom vzájomnej účasti na výkone týchto právomocí alebo možnosti následnej kontroly bránia ich zneužitiu**.⁵⁵

Nevyhnutným predpokladom fungovania účinných nástrojov je vytvorenie mechanizmov prepájajúcich jednotlivé zložky moci, pretože iba tak je možné dosiahnuť, aby v prípade, ak niektorá zo zložiek moci prekročí ústavný rámec svojho vymedzenia, svoju právomoc alebo, naopak, neplní svoje úlohy, a tým bráni v riadnom fungovaní inej zložky moci, nastúpil **kontrolný mechanizmus brzd a vyvažovania, ktorý je do systému del'by moci zabudovaný**.⁵⁶ Vyvažovanie verejnej moci či udržiavanie jej rovnováhy a vyvažovacie nástroje sa používajú iba v takej miere, akým je to nevyhnutné na udržanie rovnováhy verejnej moci či obnovenie tejto rovnováhy, ak došlo k jej narušeniu. V ústavnom systéme del'by moci nemôže dôjsť k jej negácii prekryvaním osobitných druhov právomoci ani k výkonu právomoci mimo medze ústavy.⁵⁷ Del'ba moci tiež predpokladá, že **medzi zložkami moci existujú vzájomné vzťahy**. Tie slúžia na vyvažovanie ústavného systému a boli by neústavné, ak by bránili v riadnom fungovaní niektorej zložky moci tým, že by umožňovali prekračovanie právomocí, bránili by ich vykonávaniu alebo by spôsobovali prekryvanie právomocí, a tým by del'bu moci negovali.⁵⁸

V podmienkach totalitného režimu neexistovala reálna del'ba moci, pretože štátne orgány (tu výkonná moc, súdy, prokuratúra a polícia) boli podriadené politickému vedeniu (vedúcej úlohe) Komunistickej strany.

Na podklade nášho skúmania zastávame názor, že neexistujú paralely medzi trestnými konaniami vedenými po roku 1989 a politickými procesmi z totalitného obdobia.

bezpráví. Brno : Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 145.

⁵³ BELEŠ, A. Aktuálna rozhodovacia činnosť slovenského ústavného súdu vo väzobných veciach – rozvoj garancií práva na osobnú slobodu. In *Aktuální otázky zajišťování osob a věcí v trestním řízení*. Praha : Právnická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, 2024, s. 102 –116.

⁵⁴ PL. ÚS 16/95.

⁵⁵ PL. ÚS 4/2012.

⁵⁶ Pl. ÚS ČR 20/05.

⁵⁷ PL. ÚS 7/2021.

⁵⁸ PL. ÚS 1/2022.

V politicky zinscenovaných procesoch **nešlo o spravodlivosť, ale o likvidáciu** (skutočných či domnelých) **oponentov režimu**. V dobe vedenia týchto procesov existovali zákony ustanovujúce postup orgánov štátu v trestnom konaní, ale ich **aplikovanie bolo iluzórne** (materiálne nešlo o právo v jeho dnešnom ponímaní). Právny rámec bol len fasádou, **dokonca aj vtedajšie právne predpisy sa porušovali**⁵⁹, dôkazy sa falšovali a vynucovali, obhajoba bola bezmocná a rozsudky diktoval politický záujem Komunistickej strany. Paralely politických procesov z totalitného obdobia v Československu (najmä z rokov 1948 – 1954) vidíme so sovietskymi monsterprocesmi, ktoré prebiehali v minulom storočí.

Ďalším kritériom právneho štátu je povinnosť jeho orgánov, aby v rámci v rámci svojho postupu a rozhodovania zabezpečovali reálny (a nie iba fiktívny) výkon, resp. ochranu niektorého zo základných práv alebo slobôd jednotlivca. Za neoddeliteľnú súčasť tohto konania považujeme procesné záruky, zabezpečujúce reálne uplatňovanie ochrany základných práv a slobôd aj v trestnom konaní. Samotnou existenciou takýchto konaní sa ústavné a medzinárodnoprávne požiadavky späté s uplatňovaním týchto práv a slobôd nevyčerpávajú, pretože tieto predpokladajú tiež určitú „kvalitu“ orgánov rozhodujúcich o uplatnení, resp. ochrane základných práv a slobôd (najmä nezávislých a nestranných súdov), ako aj určitú kvalitu samotného konania o nich.⁶⁰ Orgány aplikácie práva (orgány činné v trestnom konaní a súdy) čelia rôznym výzvam (korupcii, zlyhaniu jednotlivcov, tlakom médií), ale **systemovo fungujú na úplne iných princípoch**, než to bolo v totalitnom období. Trestné konanie podlieha procesným pravidlám garantovaným medzinárodnými dohovormi (napr. Dohovor, Charta EÚ a pod.), ústavou a zákonmi; obvinení majú právo na obhajobu, spravodlivý proces pred nezávislým a nestranným súdom a možnosť odvolať sa na vnútroštátnej úrovni na inštancie v rámci všeobecnej sústavy súdov a ústavného súdnictva, na medzinárodnej úrovni na ESLP.

Samotné priznanie obvineného nie je (a nemôže) byť korunou dôkazov. Podľa súdnej praxe *s poukazom* na zásadu voľného hodnotenia dôkazov (§ 2 ods. 12 Trestného poriadku) sa nepriznáva žiadnemu dôkazu *a priori* osobitný význam, respektíve špeciálna alebo inak apriórne hierarchickejšia dôkazná sila.⁶¹ Zavinenie je možné dokazovať len dôkaznými prostriedkami vykonanými zákonne súladným spôsobom, priznanie obvineného nemožno nielen podceňovať, no ani preceňovať. Obsah priznania vnímame ako relevantný iba vtedy, ak je možné **vierohodnosť priznania preukázať ďalšími dôkazmi**. Priznanie obvineného nepostačuje samo osebe ani len ako podklad na iniciovanie konania o dohode o vine a treste medzi obvineným a prokurátorom, je nevyhnutné, aby bolo reflektované v celkových výsledkoch vykonaného dokazovania (resp. vyšetrovania). Podľa súdnej praxe *„priznanie obvineného je podmienkou začatia konania o dohode o vine a treste (§ 232 ods. 1 Tr. por.); priznaniu však musí v zmysle označeného ustanovenia zodpovedať aj celková dôkazná situácia“*⁶².

⁵⁹ Podrobnejšie pozri rozsudok Najvyššieho súdu z 30. 07. 1968, sp. zn. PERZ 56/68.

⁶⁰ Primerane pozri PL. ÚS 17/2022 (m. m. II. ÚS 9/00, PL. ÚS 15/03).

⁶¹ MULÁK, J. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*. Praha : Leges, 2019, s. 218.

⁶² Uznesenie Najvyššieho súdu z 08. 07. 2014, sp. zn. 2 Tdo 35/2014.

Považujeme za neprípustný taký postup a rozhodovanie orgánov činných v trestnom konaní alebo súdov, ktoré (ojedinele) nerešpektujú zásadu voľného hodnotenia dôkazov a vnímajú priznanie ako korunu dôkazov (bez potreby jeho riadneho overenia a preukázania).⁶³ Nerešpektovanie zásady voľného hodnotenia dôkazov je popretím práva na spravodlivý proces⁶⁴ a v právnom štáte je neakceptovateľné.

Súdne konania prebiehajú verejne, za účasti médií, ktoré nie sú jednotným nástrojom štátnej propagandy, ako to bolo v totalitnom režime. Naopak, médiá sú pluralitné a môžu vládu aj justíciu kriticky kontrolovať. Kým v procese s Miladou Horákovou a spol. štátne médiá na príkaz Komunistickej strany pomáhali inscenovať nenávisť voči obžalovaným, dnes médiá prinášajú rôzne pohľady a poukazujú tiež na pochybenia polície a justície (aj keď nie vždy objektívne). Verejnosť už nie je pasívnym nástrojom režimu – v demokracii sa prirodzene štiepi na rôzne názorové tábory, spoločnosť má možnosť diskutovať, namiesto jednotného pochodu v „sprievodoch za trest smrti“. Osobitne zvyrazňujeme, že o **vine a treste rozhoduje nezávislý a nestranný súd, a nie politická moc.**

Tiež **motívy a kontexty sú neporovnateľné.** Proces s Miladou Horákovou a spol. (a obdobné politické procesy) slúžil totalitnému režimu na zastrašenie obyvateľstva, násilné odstránenie opozície a posilnenie monopolu jednej strany. V Československu/na Slovensku po roku 1989 neexistoval/neexistuje politický subjekt, ktorá by diktoval súdom výsledky konaní – naopak, sú tu **brzdy a protiváhy**, ktoré tvoria najmä všeobecné súdy, Ústavný súd, Súdna rada (ako ústavný orgán sudcovskej legitimacy), verejná kontrola, ESLP, ktoré v totalitnom štáte absentovali. Tiež je súdna moc reálne oddelená od výkonnej a zákonodarnej moci, ktoré nemajú možnosť nariaďovať súdom, ako majú rozhodnúť. Prípadné zlyhania polície a justície sú konfrontované tiež mimovládnyimi organizáciami, čo bolo za totalitného režimu nemysliteľné. Paralely trestných konaní vedených po roku 1989 s politickými procesmi v totalitnom režime (najmä v rokoch 1948 – 1954), historicky ani právne neobstoja, pretože **nie sú založené na reálnych argumentoch.** Takéto prirovnania znevažujú tragédiu obetí politických procesov⁶⁵ a relativizujú zločiny totalitného režimu. Odkaz procesu s Miladou Horákovou a spol. vnímame ako poučenie: **ako memento, kam môže spoločnosť sklznúť pri strate (negovaní) princípov demokratického a právneho štátu,** ale aj ako apel **nezneužívať tento odkaz na prirovnania tam, kde nie sú reálne a adekvátne.**

Slovenský právny poriadok ustanovuje (ústavnú) požiadavku zákonnosti činnosti orgánov aplikácie práva. Tieto orgány sú povinné v oblasti trestného práva, zabezpečiť účinnú ochranu základných práv a slobôd subjektov trestnoprávných vzťahov (z hľadiska hmotného aj procesného práva trestného) a integritu výkonu trestnej spravodlivosti

⁶³ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo 04. 07. 2022, sp. zn. 1Tdo/6/2021. Pozri tiež PALKOVIČ, J. In ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný poriadok – Veľký komentár*. Žilina : Eurokódex, 2014, s. 7.

⁶⁴ K právu na spravodlivý proces pozri napr. III. ÚS 2/2021, I. ÚS 4/2021.

⁶⁵ Historici poslali jasný odkaz ľuďom, ktorí porovnávajú popravu Milady Horákovovej k súčasným trestným konaniam. In *Aktuality.sk*, 27. 06. 2025 [online]. [cit. 20. 07. 2025]. Dostupné na: <https://www.aktuality.sk/clanok/qnbUV5u/historici-poslali-jasny-odkaz-ludom-ktori-porovnavaju-popravu-milady-horakovej-k-sucasnym-trestnym-konanim/>.

(justície) zo strany štátu, vrátane poskytovania garancií pred zneužitím mocenského postavenia jeho štátnych orgánov.⁶⁶ Tieto garancie sa poskytujú v rámci **systemu súdnej a inej právnej kontroly zásahov do základných práv a slobôd jednotlivca** v trestnom konaní. Jednotlivec, voči ktorému orgány aplikácie práva (orgány činné v trestnom konaní a sudy) vedú trestné konanie (stíhanie) má garantované práva, najmä na spravodlivý súdny proces a na obhajobu, pričom na uplatnenie týchto práv práva mu musí byť poskytnutá reálna možnosť.⁶⁷ Uplatnenie týchto práv v politických procesoch vedených v totalitnom období bolo nereálne.

Reálne garantovanie týchto práv ustanovuje právna úprava **pravidiel vylúčenia (nepripustnosti) nezákonne získaných dôkazov trestnom konaní**. Tieto pravidlá vyplývajú z princípu právneho štátu (čl. 1 ods. 1 Ústavy SR) a sú prejavom princípu viazanosti štátnych orgánov právom, teda prejavom ústavnej povinnosti konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanovuje zákon.⁶⁸ Dôkaz získaný nezákonným donútením alebo hrozbou takého donútenia alebo prostredníctvom poskytnutia nezákonného benefitu alebo sľubu nezákonného benefitu spolupracujúcej osobe alebo benefitu, je nepripustný okrem prípadu, keď sa použije ako dôkaz proti osobe, ktorá také donútenie alebo hrozbu donútenia použila alebo takýto benefit spolupracujúcej osobe poskytla alebo sľúbila. O vine a treste za skutky, ktoré sú trestnými činmi rozhoduje len súd, pri dodržaní zásady zákonného sudcu na verejnom konaní. Proti súdnym rozhodnutiam sú prípustné opravné prostriedky (riadne, mimoriadne). Obvinený má právo namietať porušenia svojich práv podaním ústavnej sťažnosti v konaní na Ústavnom súde, následne tiež podaním sťažnosti ESLP. Poznamenávame, že aj v trestných konaniach vedených po roku 1989 sa vyskytli prípady zlyhania orgánov činných v trestnom konaní a súdov. V takýchto prípadoch štát je povinný zabezpečiť, riadne vyšetrovanie zlyhania, vyvodit' zodpovednosť (disciplinárnu, trestnoprávnu a pod.) voči porušovateľom práva a uloženie spravodlivých sankcií.

Záver

Proces s Miladou Horákovou a spol. zostáva nadčasovým varovaním pred zneužitím moci a eróziou právneho štátu. V tomto procese sa systémovo spojili štátne zložky totalitnej moci, aby pod vedením Komunistickej strany v spolupráci s jej prisluhovačmi (štátnymi médiami), spáchali štyri justičné vraždy. Je učebnicovým príkladom toho, ako vyzerala vopred zinscenovaný politický proces v totalitnom štáte – vyšetrovatelia ŠtB (pod diktátom Komunistickej strany a sovietskych poradcov) porušujú zákon „fabrikujú“ obvinenia, prokurátori žalujú nevinných, sudcovia neslúžia právu, ale politickej objednávke, médiá šíria nenávisť namiesto objektivity a „ľud“ je zneužitý ako nástroj nátlaku. **Zaniká rozdiel medzi zločinom a súdom – výkon trestnej spravodlivosti sa mení na vykonštruovanú pomstu voči oponentom totalitnej moci.**

⁶⁶ PL. ÚS 3/2024, bod 436.

⁶⁷ R 2/2003.

⁶⁸ Pozri čl. 2 ods. 2 Ústavy SR. Pozri tiež PL. ÚS 3/2024, bod 431.

V roku 1950 nebol pre Miladu Horákovú a spol. (rovnako ani pre ďalšie obeť politických procesov počas obdobia totalitného režimu) reálne dostupný vnútroštátny systém ochrany základných práv a slobôd (neexistoval nezávislý a nestranný všeobecný súd, ani ústavný súd), ani medzinárodnoprávny systém tejto ochrany. Obete týchto procesov sa nemohli účinne dovolať spravodlivosti mimo rámca komunistickej justície, ktorá ich však vopred odsúdila. Odvtedy sa však systém výrazne zmenil. **Obvinení majú právo podávať riadne a mimoriadne opravné prostriedky, tiež obrátiť sa na medzinárodné orgány:** v európskom kontexte na ESĽP a v globálnom kontexte na výbory OSN. Systém medzinárodnoprávnej ochrany práv jednotlivca(ov) sa stal robustnejším a jednotlivec už nie je úplne bezmocný voči svojvôli štátu, ako to museli bolestne zažiť obeť totalitného režimu.

Po 75 rokoch, ktoré uplynuli od politického procesu s Miladou Horákovou a spol., žijeme v inom politickom a spoločenskom systéme. Demokracia a právny štát priniesli právne a inštitucionálne záruky, že sa obdobné procesy nebudú opakovať.⁶⁹ Odkaz tohto procesu je mementom, že sloboda a spravodlivosť nie sú samozrejmosťou – je potrebné ich chrániť pred akýmkoľvek náznakom autoritárstva a neslobody. Z týchto dôvodov odmietame paralely, pretože sú **historicky nepresné, právne zavádzajúce a morálne necitlivé** pre obeť režimu, ktoré boli prenasledované, mučené, väznené (aj zavraždené) len preto, že sa odvážili mať iný názor ako vládnuca moc. História sa v tomto zmysle **nemôže opakovať, pokiaľ budú fungovať demokratické inštitúcie, oddelenie moci v štáte, kontrola moci a právne vedomie občanov.**

Pripúšťame, že trestných konaniach vedených na Slovensku sa vyskytujú pochybenia v postupe a v rozhodovaní orgánov aplikácie práva. Je povinnosťou štátu zabezpečiť, aby tieto pochybenia boli riadne vyšetrené a aby voči ich porušiteľom bola uplatnená disciplinárna alebo trestnoprávna zodpovednosť. Prípadná nečinnosť štátu, podkopáva základy právneho štátu a dôveru občanov v riadne fungovanie orgánov aplikácie práva. Napriek nedostatkom dnešného systému trestnej spravodlivosti **neidentifikujeme znaky organizovanej celospoločenskej manipulácie polície a justície.**

Proces s Miladou Horákovou a spol. symbolizuje, kam až môže zlyhať štátneho systému (tu polície, justície a výkonnej moci), ak sa spravodlivosť podriadi totalitnej moci. Je tiež príbehom osobnej integrity a odvahy – Milada Horáková odišla z tohto sveta „so vztýčenou hlavou a bez nenávisťi v srdci“, čím nám zanechala odkaz morálnej sily. Toto tvrdenie podporujeme jej slovami: *„Jdu s hlavou vztýčenou – musí se umět i prohrát. To není hanba. I nepřítel nepozbyde úcty, je-li pravdivý a čestný. V boji se padá, a co je jiného život než boj (...). Padám, padám, tento boj jsem prohrála, odcházím čestně. Miluji tuto zem, miluji tento lid, buďte mu blahobyť. Odcházím bez nenávisťi k vám. Přeji vám to, přeji vám to...“*

⁶⁹ Slovensko aj Česko prešli (prechádzajú) náročnou cestou vyrovnávania sa s minulosťou – symbolicky to vyjadril prezident Václav Havel, keď v roku 1991 udelil Milade Horákovovej in memoriam najvyššie štátne vyznamenanie – Rad T. G. Masaryka I. triedy. Tým demokratické vedenie vyjadrilo diskontinuitu medzi totalitným režimom a (budovaným) právnym štátom demokratickej spoločnosti.

Literatúra

- BELEŠ, A. Aktuálna rozhodovacia činnosť slovenského ústavného súdu vo väzobných veciach – rozvoj garancií práva na osobnú slobodu. In *Aktuální otázky zajišťování osob a věcí v trestním řízení*. Praha : Právnická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, 2024, s. 102 – 116. ISBN 978-80-7630-052-1
- BOBEK, M., MOLEK, P., ŠIMÍČEK, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno : Masarykova Univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009 1005 s. ISBN 978-80-210-4824-7
- ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný poriadok – Veľký komentár*. Žilina : Eurokódex, 2014, 944 s. ISBN 978-80-8155-021-8
- DJILAS, M. *Nová trieda: kritika soudobého komunismu*. František BREGHA (prekladateľ), Zdeněk SUDA (prekladateľ). Europa. Praha : Academia, 2019, 62 s. ISBN 978-80-200-2957-7
- FORMÁNKOVÁ, P. Vypořádali jsme se s Horákovou, vypořádáme se i s americkým broukem! Kampaň provázející proces s JUDr. Miladou Horákovou. In *Paměť a dějiny*. 2007, č. 1, s. 20 – 41
- FORMÁNKOVÁ, P., KOURA, P. *Žádáme trest smrti! Propagandistická kampaň provázející proces s Miladou Horákovou a spol.* Praha. Ústav pro studium totalitních režimů, 2008. ISBN 978-80-87211-03-8. Dostupné na <https://www.ustrcr.cz/wp-content/uploads/2017/10/Zadame-trest-smrti-1.pdf>
- KAPLAN, K. *Největší politický proces M. HORÁKOVÁ a spol.* Praha : Doplněk. Edice knihy Dokumenty, svazek 5., 1996, 350 s. ISBN 80-85765-58-6
- KINČOK, B. *Politické procesy na Slovensku v rokoch 1948 – 1954*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2019, 109 s. ISBN 978 – 80-89335-87-9
- LAGOVÁ, V. a kol. *Smrt' za mrežami*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2006, 415 s. ISBN 80-7165-570-8
- LETZ, R. Štátny súd a jeho činnosť v rokoch 1948 – 1952. In *Acta historica neosoliensia* 17, 2014, s. 105 – 119
- MORAVCSIK, A. The Origins of Human Rights Regimes: Democratic Delegation in Postwar Europe. In *International Organization*, vol. 54, no. 2, Spring 2000, s. 217 – 252. Dostupné na <https://www.princeton.edu/~amoravcs/library/origins.pdf>
- MULÁK, J. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*. Praha : Leges, 2019, s. 336. ISBN 978-80-7502-387-2
- RADOTÍNSKÝ, J. *Rozsudek, který otrásl světem*. Praha : Pressfoto, 1990, 94 s. ISBN 80-7046-045-8
- SCRUTON, R. Obnovení práva. Prednáška konaná dne 9. ledna 1990 v Justičním paláci v Brně. Malé tisky, s. 6
- VOREL, J., ŠIMÁNKOVÁ, A. a kol. *Československá justice 1948 – 1953 v dokumentech*. Díl I. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu v dokumentech, 2003, 415 s., ISBN 80-86621-03-0. Dostupné na <https://www.policie.cz/clanek/publikace-sesity-01-15.aspx>
- VOREL, J., ŠIMÁNKOVÁ, A., BABKA, L. *Československá justice 1948 – 1953 v dokumentech*. Díl II. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu v dokumentech, 2004, 311 s., ISBN 80-86621-05-7. Dostupné na <https://www.policie.cz/clanek/publikace-sesity-01-15.aspx>
- VOREL, J., ŠIMÁNKOVÁ, A., BABKA, L. *Československá justice 1948 – 1953 v dokumentech*. Díl III. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu v dokumentech, 2004, 479 s., ISBN 80-86621-06-5. Dostupné na <https://www.policie.cz/clanek/publikace-sesity-01-15.aspx>